

РІДКІСНІ ВИДИ РОСЛИН ОКОЛИЦЬ С. ПОЛУЗІР'Я НОВОСАНЖАРЬСЬКОГО РАЙОНУ ПОЛТАВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Шапаренко І.Є.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Охорона та збереження генофонду рідкісних і зникаючих видів рослин стала однією із головних проблем сучасності. Велику тривогу викликає стрімке перетворення рослинного світу внаслідок антропогенного впливу, зокрема навколо населених пунктів, що призводить до зникнення природних екосистем і заміни їх новими – порушеними, трансформованими та флористично збідненими. Одним із первинних етапів охорони і збереження флористичного різноманіття, у тому числі рідкісних видів рослин є моніторинг раритетної флори для створення нових охоронюваних природних територій та визначення перспектив розширення вже існуючих.

Метою нашого дослідження було виявлення рідкісних видів рослин в околицях села Полузир'я Новосанжарського району Полтавської області. Об'єктом досліджень були природні екосистеми, предметом – рідкісні види.

Село Полузир'я розташоване в долині однойменної річки – правої притоки р.Ворскли. Адміністративно ця територія включає села Полузир'я, Дмитренки, Бондури, і в геоморфологічному відношенні займає низинну рівнину. Населений пункт на півночі, півдні та сході обмежений пологіми схилами, західні околиці представлені прибережними луками. У фітосозологічному аспекті цінність цього об'єкту визначає наявність різноманітних природних комплексів – в околицях села збереглися лучно-степові, лучні, болотні, прибережно-водні та водні екосистеми.

В основу роботи покладені матеріали польових досліджень, проведених протягом вегетаційного сезону 2011 р. Нами були детально обстежені природні комплекси околиць с.Полузир'я. Дослідження проводились маршрутним методом. Експедиційні виїзди здійснювали з початку квітня по серпень включно. При геоботанічному дослідженні об'єктів здійснювали описи за загальноприйнятими методиками. Назви судинних рослин подано за «Визначником...» [3].

У результаті флоросозологічних досліджень в околицях с. Полузир'я нами виявлено 15 рідкісних видів рослин. Серед них: один вид занесений до Світового Червоного списку (в тому числі і до Європейського Червоного списку та Червоної книги України (далі по тексту позначено ***), 6 – до Червоної книги України (позначені **), 9 – до регіонального списку (*).

Нижче наводимо характеристику місцезростань рідкісних видів на досліджуваній території:

1) околиці села Дмитренки, урочище «Балки». Цей природний комплекс уявляє собою систему балок ухилом 30-40° та крутосхилу південно-східної експозиції з ухилом 60°. Рослинність урочища представлена двома типами: лісовим та степовим. Лісова рослинність характерна для балок і представлена чагарниковими породами: *Robinia pseudoacacia* L., *Pyrus communis* L., *Elaeagnus angustifolia* L. та *Prunus spinosa* L. Трав'яний покрив відкритих ділянок з проєктивним покриттям 90-95 % представлений *Elytrigia repens* (L.) Nevski, *Agrimonia eupatoria* L., *Salvia nutans* L., *Thalictrum minus* L., *Medicago romanica* Prod., *Koeleria cristata* (L.) Pers., *Festuca rupicola* Heuff., *Achillea submillefolium* Klok. et Krytzka, у нижньому ярусі домінують *Hieracium pilosella* L. та *Teucrium chamaedrys* L. Високу созологічну цінність цієї території визначає 8 рідкісних видів: **Anthemis subtinctoria* Dobroc., **Asyneuma canescens* (Waldst. et Kit.) Grieb. et Schenk, **Hyacinthella leucophaea* (C. Koch) Schur, **Muscari neglectum* Guss., чисельні популяції утворюють ***Adonis vernalis* L., ***Crocus reticulatus* Stev. ex Adam та найбільша ценопопуляція в Полтавській області

(понад 6 га) рідкісного виду *** *Astragalus dasyanthus* Pall. У верхній частині схилів відмічені рідкісні угруповання *Stipeta capillatae*, занесені до Зеленої книги України [2].

Подібна за флористичними та ценотичними характеристиками ділянка з степовою рослинністю виявлена в урочищі «Стінка» в західних околицях с.Дмитренки. У середній частині схилу східної експозиції з ухилом 40° зростають ценопопуляції рідкісних видів **Melica transilvanica* Schur та **Asyneuma canescens*. У складі весняної флори відмічено ценопопуляцію **Muscari neglectum*.

2) в північних околицях с.Полузир'я природна рослинність репрезентована лучно-степовими та лучними ценозами. Флористичне ядро степових ділянок формують *Elytrigia intermedia* (Host) Nevski, *Salvia nemorosa* L., *S. verticillata* L., *Stachys recta* L., *Galium verum* L. Раритетна фракція на даній території представлена 6 видами: ***Adonis vernalis*, ***Stipa capillata* L., **Asyneuma canescens*. У даному осередку ранньовесняні синузії формують ***Crocus reticulatus*, біля підніжжя схилу на плескатій ділянці виявлена ценопопуляція ***Bulbocodium versicolor* (Ker.-Gawl.) Spreng площею 40 м².

Унікальність цієї ділянки визначає наявність чисельної популяції досить рідкісного для Полтавщини виду **Aster amelloides* Bess., який зростає тільки в двох віденних районах області [1]. В Новосанжарському районі цей вид виявлений нами вперше.

На луках, західніше від степових схилів, зростають типові лучні види *Festuca pratensis* Huds., *Poa pratensis* L., *Alopecurus pratensis* L., *Centaurea jacea* L., *Trifolium repens* L. та *Potentilla anserina* L. В цих угрупованнях ми виявили 4 особи рідкісної лікарської рослини – **Inula helenium* L.

3) в східних околицях с. Полузир'я (між селами Полузир'я та Бондурі) природна рослинність збереглася на території урочища «Лиса гора». Цей комплекс представлений розлогою балкою протяжністю 3 км. Днище балки розділене струмком і є місцезростанням типових лучних видів. Основу флористичного ядра остепнених ділянок формує *Elytrigia repens*, *Festuca rupicola*, *Medicago romanica* та *Festuca valesiaca* Gaud. На цих ділянках відмічено ценопопуляції 5 рідкісних видів: ***Crocus reticulatus*, ***Stipa capillata*, **Muscari neglectum* та **Anthemis subtinctoria*. На схилах північно-східної, східної, західної експозицій з ухилом 15-20° ми виявили чисельну ценопопуляцію площею 0,8 га рідкісного для Полтавської області південного виду **Aegilops cylindrica* Host. На території Новосанжарського району цей вид виявлено вперше.

Також нами були обстежені ділянки заплавної луки та водно-прибережної рослинності річки Полузир'я. На лівому березі в угрупованнях із галофітною рослинністю ми виявили ценопопуляцію рідкісної орхідеї ***Orchis palustris* L. Дана ділянка представлена трьох'ярусним травостоем з проєктивним покриттям 100 %. У першому ярусі домінують *Festuca pratensis*, *Poa pratensis*, у другому – *Eleocharis uniglumis* (Link) Schult, *Agrostis tenuis* Sibth., співдомінує *Ranunculus acris* L. Менш розріджено трапляються *Lycopus europaeus* L., *Geranium pratense* L., *Triglochium maritimum* L. Щільність ценопопуляції – 3 генеративних особи на 1 м².

На правому березі з типовою лучною рослинністю відмічено ценопопуляцію **Inula helenium*, яка представлена 5 генеративними особинами. Флористичне ядро цієї ділянки формують *Festuca pratensis*, *Poa pratensis*, *Ranunculus acris* та *Trifolium repens*.

Обстежуючи водну рослинність, на мілководді лівого берега річки ми виявили декілька особин рідкісної комахоїдної рослини – **Utricularia vulgaris* L. У складі цього локалітету відмічені *Alisma plantago-aquatica* L., *Butomus umbellatus* L., *Sagittaria sagittifolia* L., *Hydrocharis morsus-ranae* L.

Отже, в результаті проведених флоросозологічних досліджень в околицях села Полузир'я нами виявлено 15 рідкісних видів рослин. Серед них 12 степових, 2 – лучних та 1 вид приурочений до водних ценозів. У складі природної рослинності зафіксовано один рідкісний синтаксон – *Stipeta capillatae*, занесений до Зеленої книги України. Найбільш цінними знахідками є південні види **Aegilops cylindrica* та **Aster amelloides*, що зростають в області на північній межі ареалу. Ці види відмічено виключно в південних районах області. Нами вперше зафіксовано місцезростання на території Новосанжарського району.

Найвища концентрація рідкісних видів відмічена в урочищі «Балки» в околицях с. Дмитренки. На степових схилах цієї території відмічено 8 раритетних видів, серед яких найчисельнішу ценопопуляцію в басейні Ворскли утворює ****Astragalus dasyanthus*. Унікальність степових ділянок в північних околицях с.Полузир'я визначає 6 рідкісних видів, у тому числі чисельні ценопопуляції рідкісних степових видів ***Bulbocodium versicolor*, **Aster amelloides* та **Asyneuma canescens*.

Враховуючи флористичну різноманітність, високу созологічну репрезентативність вказаних ділянок, з метою збереження популяцій рідкісних і зникаючих видів рослин на території цих балок доцільно створити ботанічні заказники.

Література

1. Байрак О.М., Стецюк Н.О. Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини. – Полтава, Верстка, 2005. – 248 с.
2. Зелена книга України / заг. ред. Я.П. Дідуха – К.: Альтерпрес, 2009. – 448 с.
3. Определитель высших растений Украины / Д.Н. Доброчаева, М.И. Котов, Ю.Н. Прокудин и др. / Отв. ред. Ю.Н. Прокудин. – К., 1987. – 548 с.
4. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я.П. Дідуха. – К.: Глобоконсалтинг, 2009. – 912 с.